

Oude molenstenen in Eppenuizen

Door Teun Juk

Eppenuizen is een dorp waar eens een molen stond. In 1858 werd er een achtkante bovenkruier gebouwd op een hoog gelegen perceel aan de Eppenuizerweg, pal naast de kerk. Vanaf die plek domineerde deze molen bijna honderd jaar het dorpsbeeld. Helaas werd de molen in 1955 gesloopt. Alleen oude foto's herinneren ons eraan dat Eppenuizen eens een molen had. Toch is de oude plek van de molen nog aanwijsbaar in het landschap. En, er is nog een teken dat Eppenuizen eens een molen had. Zo trof ik bij de ingang van een perceel weiland nabij de kerk restanten aan van oude molenstenen die daar waren neergelegd.

Oudste foto

De oudste foto van de molen stamt uit het begin van de vorige eeuw. We zien daarop de kerk van Eppenuizen en het lijkenhuisje (links), de molen met stelling in het midden en de pastorie (rechts). Op de foto zien we twee mensen, een vrouw met een hond en een man met een hoed. Aan hun kleding te zien zijn het geen arbeiders of middenstanders. Mogelijk betreft het de bewoners van de pastorie. In dat geval is de man met de hoed ds. J.A. Nijenhuis die in de jaren 1900-1908 in Eppenuizen stond. Hij was de opvolger van ds. N.H. Kuipers die op 22 januari 1900 op 71-jarige leeftijd was overleden.

Oudste foto molen Eppenuizen op een ansichtkaart uit omstreeks 1903, uitgegeven door P.T. Allersma (Beeldbank Groningen)

Molenaars en molen

De molen had een bijzondere naam, namelijk **“Hoop op Behoud”**. Bij mijn weten is er geen andere molen met deze naam. Een rondje google leerde mij dat er wel een historische tjalk uit 1897 is met dezelfde naam. De molen werd gebouwd in 1858 door de bekende molenmaker Heinrich Bremer uit Middelstum. Opdrachtgever was R.D. Mulder. Hij was molenaar te Eppenuizen in de jaren 1858-1877. Na hem kwamen achtereenvolgens D. Stuivinga en H. Stuivinga.

In 1939 werd de molen verkocht aan Arend Bos uit Zandweer. Hij draaide de molen en werd daarbij geholpen door Harm Dorschman (die gedeeltelijk voor Bos en gedeeltelijk voor paardenhandelaar H.J. Zigterman werkte). Daarnaast was Bos ook veehandelaar. Het adres was toen Eppenhuizen E. 19. De molen heeft gemalen tot de herfst van 1952. In 1953 viel bij een storm de zwichtstelling van de molen. De hoop op behoud vervloog. Op 15 juni 1955 werd een sloopvergunning afgegeven. Vervolgens werd de molen in augustus 1955 afgebroken door de molenmakers (in dit geval de molenslopers) Wiertsema en Roemeling uit Eexta. Bos bleef als veekoopman wonen in het molenhuis waarin hij ook een huiskamercafé had. Boeren uit de omgeving gingen hier op gezette tijden naar toe om een "klokje" te drinken.

Voormalig molenaarshuis annex café Bos in 2016 (foto internet)

Achterzijde voormalige schuur molenaar in 2016 (foto internet)

Een molen is een ingewikkelde machine met grote wieken die de wind vangen om de machine te laten draaien. Molenaars leven van de wind, zo wordt wel gezegd. In de kracht van de wind zit de uitdaging voor de molenaar, maar schuilt ook het gevaar zoals in 1953 bleek. Zoals alle machines hebben ook molens onderhoud nodig. Zonder goed onderhoud is er geen hoop op behoud. In de beeldbank Groningen is een aantal foto's bewaard gebleven van reparaties in de jaren 1931 en 1939. Daarop is te zien dat de molen in 1931 in de roeden gestoken werd door Hut uit Bedum. In datzelfde jaar werd namelijk de molen van Hut in Bedum onttakeld. Het lijkt er dus op dat materiaal uit Bedum in Eppenuizen is hergebruikt. Op één van de foto's is te zien dat de Nederlandse driekleur in top is. Er staan mensen op de stelling en zelfs boven op de molenkap! Verder een foto waarop een groot aantal mensen poseert voor de molen, waaronder twee vrouwen en een meisje. Op de foto uit 1939 zien we een molen in reconstructie, namelijk zonder wieken die op de grond liggen. De molen werd toen geheel hersteld door molenmaker Chr. Bremer uit Adorp (foto's Beeldbank Groningen).

Molenherstel 1931

Molenherstel 1931

Molenherstel 1931

Molenherstel 1939

De molen was een achtkante bovenkruier met stelling. Bob Poppen schrijft: “met op 1 roede zelfzwiching en een vlucht van 70 voet (20,45 m)”. De molen had een houten onderbouw, staande op stiepen. Een vergelijkbare constructie treffen we vandaag de dag nog aan bij de molen “Ceres” in Spijk. Van Doornik schreef: “zodat men onder de molen door kon kijken”.

Deze onderbouw was geteerd. Daarop stond een middenstuk met daarboven een kap, allebei van geasfalteerd hout. In de tijd dat de molen werd gebouwd, kon alleen vergunning worden verkregen wanneer de molen met hout en niet met riet werd gedekt. Het asfalteren werd gedaan ter bescherming van het hout.

Gezicht op de molen en de kerk van Eppenuizen in 1941 (beeldbank RCE)

Molen "Ceres" met onderbouw op stiepen. Op de achtergrond "het torentje van Spiek" (foto internet)

Kruising Kantsterweg-Eppenhuizerweg-Zevenhuizen, ca. 1903. Links boerderij Quatre Bras (661) en rechts het molenaarshuis met schuur (587) (Beeldbank Groningen)

Gezicht op de molen vanaf de Eppenhuizerweg in 1939. De schuur van Bos is fraai zichtbaar (Beeldbank Groningen)

Molenstenen

De molen van Eppenhuisen was een koren- en pelmolen. Bij het pellen werd gerst tot gort gepeld, waarbij het kaf van de graankorrel gescheiden werd. Hier komt ook het spreekwoord vandaan: het kaf van het koren scheiden. Naast pelstenen had de molen ook maalstenen. Bij onvoldoende wind voor het pellen, kon er namelijk nog wel graan gemalen worden. Zo werd het bedrijfsrisico van een stilstaande molen beperkt. De hoofdactiviteit was echter het pellen van gort. Gort was een belangrijk bestanddeel van "Zoepenbrij" (karnemelksepap), dat toentertijd als basismaaltijd diende en dus veel gegeten werd. Ook kon je er "Krentjebrij" (watergruwel) van maken, dat als iets lekkers werd beschouwd.

Tijdens een bezoek aan de kerk van Eppenhuisen in het voorjaar van 2021 trof ik bij het hek van een weiland pal ten zuidoosten van de kerk een vijftal restanten aan van (ronde) molenstenen. Gezien het kleurverschil in de stenen gaat het zo te zien om restanten van twee molenstenen. De wat lichtere steen is overduidelijk een pelsteen, wat bevestigt dat de verdwenen molen als pelmolen werd gebruikt. Op één van deze stenen trof ik een merkwaardig teken aan. Is dit bij toeval ontstaan als gevolg van het pellen en/of verwerking in de afgelopen decennia of mogen we er het merkteken van de steenhouwer in zien? We weten het niet. Intrigerend is het wel. In een sloot nabij deze stenen trof ik bovendien enig bouwafval aan van Groninger bakstenen en wat oude plavuizen.

Het land waarin de stenen liggen, behoorde tot de kerk van Eppenhuisen en werd gehuurd door molenaar A. Bos. Toen begin 1955 duidelijk werd dat de molen van Eppenhuisen zou worden afgebroken, nam de bekende gortpeller en zakenman Everhardus Offeringa uit Warffum contact op met Bos om de pelstenen te kopen. Naar verluid wilde hij voorkomen dat de stenen bij de concurrentie terecht kwamen. Bovendien was er een mogelijkheid van hergebruik in één van zijn gortmolens. Voor 1000 gulden wisselden de stenen van eigenaar. Bij het uittakelen van de stenen door Offeringa en consorten ging er echter iets mis. De eerste steen lag al op de grond. De tweede steen was kennelijk niet goed vastgemaakt want deze viel uit de takels boven op de eerste steen met als gevolg dat beide stenen braken. Bos zat met de brokken. Hij besloot de stenen in de dam te leggen naar het land dat hij van de kerk huurde. En daar liggen ze nog steeds.

Restanten molenstenen bij hek in een weiland te Eppenhuisen (Foto auteur, 2021)

Restant molensteen met merkwaardig teken, rechtsonder (Foto auteur, 2021)

Tot slot

De restanten van de molenstenen mogen we beschouwen als tastbare nalatenschap van de Eppenuizer molen. Persoonlijk zou ik het mooi vinden wanneer deze stenen in kunstzinnige vorm teruggelegd zouden kunnen worden op de plek waar eens de molen stond. Het zou een toegevoegde waarde betekenen voor het dorp Eppenuizen. Daarbij zou een informatiebord geplaatst kunnen worden waardoor de molengeschiedenis zichtbaar is voor de toevallig passerende wandelaar of fietser. Om met de naam van de verdwenen molen te spreken: **Hoop op Behoud** van de molenstenen!

Bronnen:

- Molendatabase verdwenen molens. M.E. van Doornik, Hoop op Behoud/Molen van Bos en H. Noot, Eureka/Molen van Offeringa (internet)
- B.D. Poppen, Verdwenen molens in de gemeente Eemmond (internet)
- Beeldbank Groningen
- Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Mondelinge informatie G. Broekhuizen te Zandeweer